

УДК 347.453

**ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ЛІЗИНГУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ****LEGAL NATURE OF LEASING AND ITS PARTICULAR QUALITIES****Кучерук К.І.,***студентка факультету підготовки кадрів для органів юстиції  
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Статтю присвячено регулюванню цивільно-правових відносин, які виникають під час укладення договору лізингу. Співвідносяться суміжні договори, проводиться аналіз схожих та відмінних рис. Аналізується особливість предмета лізингу як визначальної відмінності від договору найму. Запропоновані можливі варіанти вирішення тривалих дискусій щодо правової природи договору лізингу.

**Ключові слова:** договір лізингу, найм, зобов'язальні правовідносини, багатосторонній правочин, предмет лізингу.

Статья посвящена регулированию гражданско-правовых отношений, возникающих при заключении договора лизинга. Соотносятся смежные гражданско-правовые договора, проводится анализ общих и отличительных черт. Анализируется особенность предмета лизинга как определяющего отличия от договора аренды. Предложены возможные варианты решения длительных дискуссий касательно правовой природы договора лизинга.

**Ключевые слова:** договор лизинга, аренда, обязательственные правоотношения, многосторонняя сделка, предмет лизинга.

The article is devoted to the regulation of civil-law relations that arise at the conclusion of a leasing. An analysis of similar and distinctive rices of agreements is conducted. The peculiarity of the subject of leasing as a determining difference from the lease agreement is analyzed. Possible options for resolving long-term discussions on the legal nature of the leasing agreement are proposed.

**Key words:** leasing, lease agreement, binding legal relationship, multilateral transaction, leasing subject.

**Постановки проблеми.** Законодавець, закріпивши за договором лізингу лише чотири статті у Цивільному кодексі, залишив без прямого регулювання низку проблем, які стали предметом дискусій багатьох сучасних науковців. Лізинг як багатогранне явище (важлива складова інвестиційного процесу, інститут господарсько-торговельної діяльності та цивільно-правовий договір) має поширене практичне застосування, що дозволяє оновити основні засоби виробництва гігантів економіки та надати можливість молодим підприємцям

розпочати власну справу с невеликим стартовим капіталом. З огляду на це виникає необхідність узагальнити наукові дослідження, систематизувати різні погляди та виробити певну обґрунтовану позицію на правову природу договору лізингу.

**Стан досліджень.** Наукові дослідження таких фахівців договірного права, як В.В Вітрянського, В.І Борисової, О.В Дзери стосуються договору лізингу, але найбільший внесок у розуміння зазначеного поняття зробили В.С Різник та Т.І. Галецька.

**Мета статті** – виділити та запропонувати можливі варіанти вирішення неоднозначних положень щодо договору лізингу.

**Виклад основного матеріалу.** Договір лізингу – здобуток зарубіжних правових систем, який відобразився у національних правових реаліях. “Leasing” в перекладі з англійської означає «довгострокова оренда обладнання», що зумовлює розташування відповідного правочину у главі 58 Цивільного кодексу – «Найм (оренда)». Першим нормативно-правовим актом в Україні, що запропонував регулювання відповідних відносин був, хоч як дивно це звучить, Кодекс торговельного мореплавства. Він закріплював поняття, умови та зміст зобов’язань щодо довгострокової оренди суден. У період з 1995 по 2006 рік законотворчість була націлена на систематизацію правового досвіду та доктринального тлумачення лізингу задля впровадження його єдиного розуміння [5, с. 717]. Крапку у цих пошуках було поставлено 11 січня 2006 р., коли Верховна Рада України прийняла Закон України «Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг». Сьогодні поняття «лізинг», що міститься у Господарському Кодексі [4, с. 292] та Цивільному Кодексі [14, с. 806], є загальними, а Закон України «Про фінансовий лізинг» є спеціальним актом відносно до згаданих вище і відображає позицію Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг [8, с. 1] щодо його правової природи.

Протягом тривалого часу науковці дискутують про різноманітні аспекти цивільно-правової природи лізингових відносин, а саме про співвідношення лізингу зі схожими за правовою природою договірними зобов’язаннями та місце лізингових зобов’язань у системі договірних зобов’язань [12, с. 43]. Під час дослідження зазначеної теми виникає таке питання: договір лізингу – це самостійний договір чи синтезовані з інших інститутів цивільного права цивільно-правові відносини? Отже, доцільно співвіднести лізинг з договором оренди, доручення та кредитними відносинами.

Думка стосовно того, що договір лізингу є особливим різновидом оренди, зумовила розташування його норм у розділі щодо найму [2]. Вбачається, що поняття найму є ширшим за поняття лізингу, а основною відмінністю є предмет правового регулювання зазначених договорів. Предметом договору найму може бути річ, яка визначена індивідуальними ознаками і зберігає свій первісний вигляд за неодноразового використання [14, с. 760]. Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена відповідно до законодавства до основних фондів [14, с. 807]. Згідно з Господарським кодексом основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів [4, с. 139]. Відповідно до Податкового Кодексу основні засоби (у радянські часи відповідне поняття мало назву «фонди», що зумовлює відмінне найменування одного феномену у різних законодавчих актах) – це матеріальні активи, що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв’язку з фізичним або моральним зносом. Очікуваний строк корисного використання (експлуатації) таких активів з дати введення в експлуатацію становить понад один рік [9].

Кваліфікація лізингу як особливого різновиду оренди дозволяє запобігти значній кількості повторів (дублювань) під час здійснення його нормативно-правового регулювання. Деякі науковці [5, с. 715] виділяють певні відмінності (наприклад, частина цивільно-правового регулювання способу набуття орендодавцем предмету договору чи ризик випадкового знищення майна, який відповідно до умов лізингу несе лізингоодержувач, а відповідно до

загальних положень щодо найму – наймодавець). Проте це узгоджується з ч. 2 ст. 759, відповідно до якої законом можуть бути передбачені особливості укладання та виконання договору найму. Ці особливості враховані у параграфах глави 58, що стосуються найму транспортного засобу, земельної ділянки.

Крім того, особливістю лізингу є право лізингоодержувача на викуп предмета лізингу. Відповідно до Кодексу торговельного мореплавства лізингом є домовленість, згідно з якою власник судна (лізингодавець) зобов’язується передати фрахтувальнику (лізингоодержувачу) судно без екіпажу для використання з метою торговельного мореплавства на певний термін, після закінчення якого до лізингоодержувача переходить право власності на судно [7, с. 215]. Якщо сторони договору лізингу уклали договір купівлі-продажу предмета лізингу, то право власності на предмет лізингу переходить до лізингоодержувача в разі та з моменту сплати ним визначеної договором ціни, якщо договором не передбачене інше [6, с. 8]. На практиці переважає таке правове регулювання, згідно з яким лізингодавець зобов’язаний передати предмет лізингу у власність лізингоодержувачу після закінчення строку лізингу за умови сплати останнім повної вартості предмета лізингу та виконання всіх умов договору; лізингоодержувач має право довгостроково викупити предмет лізингу до закінчення строку дії договору, але не раніше ніж через рік з дати одержання у користування предмета лізингу; лізингові платежі включають відшкодування вартості предмета лізингу; після виконання зобов’язань щодо сплати всіх лізингових платежів, зокрема повної вартості предмета лізингу, цей предмет переходить у власність лізингоодержувача на підставі додаткового договору або двостороннього акта приймання-передачі із зазначенням остаточних розрахунків виконання умов договору. У разі укладання додаткового договору про відчуження предмета лізингу лізингове зобов’язання припиняється заміною первісного зобов’язання новим – новацією [14, с. 604]. Ця особливість також дозволяє виділити лізинг як особливий вид найму.

Поширеною є концепція визнання лізингу різновидом кредитних відносин, яка базується на твердженні, що цим відносинам притаманні принципи строковості, платності та повернення. Аргументами є, по-перше, те, що лізингодавець зобов’язується фінансувати лізингоодержувача (і це є визначальною правовою ознакою лізингу) шляхом надання йому майнового кредиту; по-друге, те, що лізингоодержувач зобов’язується виплачувати певні платежі, що є характерним саме для кредитних правовідносин. Прихильники такої думки зазначають, і з цим не можна не погодитися, що гроші та речі, визначені родовими ознаками, що становлять предмет кредитного договору та договору найму [14] не можуть становити предмет лізингу. Крім того, зміст лізингового зобов’язання передбачає закріплення права користування і володіння предметом договору за лізингоодержувачем, а за кредитними відносинами позичальник отримує усю сукупність правомочностей щодо власності – користування, володіння, розпорядження [14].

Сутність теорії щодо спільної природи договору лізингу та договору доручення полягає у змісті суб’єктивних зобов’язань сторін. Так, лізингоодержувач доручає певній особі укласти договір купівлі-продажу щодо речі, специфікацію якої він чітко встановлює, яка слугуватиме предметом лізингу. Доречно відзначити, що це є відображенням диспозитивного методу правового регулювання досліджуваних відносин, адже за лізингоодержувачем закріплюється право на самостійне обрання особи, з якою належить укласти договір купівлі-продажу предмета лізингу, чи доручити це лізингодавцю. За договором доручення повірений має вчинити певні юридичні дії в інтересах довірителя [14]. Відмінністю є те, що договір лізингу не є фідучіарним, це вбачається у відсутності правової норми щодо односторонньої відмови від договору, що є

особливою ознакою довірчого характеру договору доручення [14]. Лізингодавець діє від свого імені та за власний рахунок на відміну від повіреного. Такі обставини ставлять під сумнів спорідненість досліджуваних правочинів.

З огляду на специфічність і своєрідність лізингові відносини не можуть бути адекватно пояснені та ефективно врегульовані традиційними цивільно-правовими конструкціями, тобто є особливими договірними зобов'язаннями *suī generis* [5, с. 731]. Концептуальні відмінності у вищезазначених договорах з договором лізингу дають підстави зазначити про самостійне місце лізингових зобов'язань у доктринально обґрунтованій та законодавчо закріпленій системі цивільно-правових договірних зобов'язань у складі договірних права України.

Договір лізингу є синалагматичним, відплатним і строковим цивільно-правовим договором. Однак дискусії щодо його дво- чи багатосторонності тривають і досі. Правочин можна поділити на такі етапи:

1) звернення потенційного лізингоодержувача до лізингодавця з пропозицією придбати для нього конкретно визначену річ;

2) придбання лізингодавцем у третьої особи зазначеного предмета;

3) надання його лізингоодержувачу у користування і володіння за певну суму;

4) право лізингоодержувача придбати у лізингодавця предмет лізингу.

У результаті складається єдність специфічних за своїм змістом відносин між трьома особами (лізингодавець – лізингоодержувач – продавець), яку часто називають «діловий трикутник». Підтвердженням зазначеного слугує те, що продавець несе відповідальність перед лізингоодержувачем, який вибрав його за договором, за порушення зобов'язання щодо комплекності, справності предмета договору лізингу, його доставки, заміни, безоплатного усунення недоліків, монтажу та запуску в експлуатацію [14]. Відповідну позицію висвітлює Оттавська конвенція 1988 року [8]. Доцільно зазначити, що у цьому разі лізингоодержувач отримує право вимоги від продавця, з яким не вступав у договірні відносини, за

правилами ст.ст. 678–680 Цивільного кодексу. Що стосується договору купівлі-продажу предмета лізингу, то він породжує для третьої особи (лізингоодержувача) права щодо продавця і може визнаватися договором на користь третьої особи відповідно до статті 636 Цивільного кодексу. В українській юридичній літературі спроба обґрунтувати тристоронній характер договору лізингу була зроблена ще до прийняття Закону України «Про фінансовий лізинг» у роботі Р.П. Бойчука. Він доходить висновку про неможливість розривання всього комплексу правовідносин всіх сторін на самостійні угоди і пропонує визнати договір лізингу цілісною тристоронньою угодою [1, с. 5]. Тотожну думку висловлював І.А. Решетник [10, с. 13], пояснюючи це нерозривним характером відносин між суб'єктами лізингу (відповідно до статті 4 Закону України «Про фінансовий лізинг» ними можуть бути лізингодавець, лізингоодержувач та продавець) та наявністю у них взаємних прав і обов'язків.

Відомо, що головною ознакою багатостороннього договору є спрямованість на досягнення спільної мети у кожного з суб'єктів, що не можна казати про договір лізингу, у якому кожна особа націлена на певну особисту вигоду. На нашу думку, враховуюче зазначене, можна дійти висновку, що законодавець залишив право особі (лізингоодержувачу) самостійно обирати природу договору, адже за Цивільним кодексом прямим лізингом є договір, у якому відсутня фігура продавця, бо предмет лізингу вже є у власності лізингодавця. Інша ситуація відбувається за непрямым лізингом, який є тотожним поняттю «фінансовий лізинг» [13, с. 315], є предметом регулювання спеціального закону [6] і може вважатися багатостороннім.

**Висновки.** Отже, можна стверджувати, що договір лізингу займає відокремлену позицію від суміжних цивільно-правових договорів. Його регулювання здійснюється загальними нормами найму з урахуванням особливостей, передбачених параграфом 5 глави 58, а також Законом України «Про фінансовий лізинг». Договір лізингу може мати як двосторонню, так і багатосторонню природу, що зумовлюється диспозитивністю регулювання цивільно-правових відносин.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильчишин О., Тулай О. Лізинг в Україні: минуле і перспективи. Світ фінансів. 2006. Вип. 3 (8). С. 128–141.
2. Витрянский В.В. Договор аренды и его виды: прокат, фрахтование на время, аренда зданий, сооружений и предприятий, лизинг. М, 2001. 299 с.
3. Галецька Т.І. Особливості правового регулювання лізингових відносин в Україні Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2010. Вип. 14. С. 354–358.
4. Господарський кодекс України. від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Бондар Т.В., Дзера О.В., Кузнецова Н.С. Договірне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
6. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16 груд. 1997 р. № 723/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80>.
7. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80>.
8. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг УНІДРУА від 28.05.1988. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995\\_263](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_263).
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
10. Решетник І. Актуальные вопросы практики разрешения споров по договорам лизинга. Лизинг ревю. 2005. №1.
11. Різник В.С. Поняття лізингу згідно з положеннями законодавства України, міжнародно-правових уніфікацій та зарубіжного законодавства Бюлетень Міністерства юстиції України. 2005. № 11. С. 189
12. Різник В.С. Порівняння договору лізингу з подібними до нього за правовою природою договорами. Вісник Національного банку України. 2003. №6. С. 42–44.
13. Борисова В.І., Баранова Л.М., Жилінкова І.В. Цивільне право України: підручник у 2 т. Т. 2. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спаси-бо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2004. 552 с.
14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
15. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К.: Істина. 928 с.